

University of Groningen

**Een verkenning op menswetenschappelijk terrein ten behoeve van geestelijke
gezondheidszorg en sociale psychiatrie**

Zuithoff, Derk

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1963

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Zuithoff, D. (1963). *Een verkenning op menswetenschappelijk terrein ten behoeve van geestelijke
gezondheidszorg en sociale psychiatrie*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

een nauwe, voortdurende samenwerking met andere wetenschapsgebieden aangaande de mens noodzakelijk zijn.

SAMENVATTING

De begrippen normaal-abnormaal, aangepast-onaangepast, gezond en ziek worden vaak door elkaar gebruikt. We hebben getracht deze afzonderlijk te behandelen en te definiëren.

Er worden vier normaliteitsbegrippen onderscheiden: een statistisch, een biologisch-functioneel, een sociaal-ethisch en een medisch normaliteitsbegrip. Een zekere interdependentie is er wel aanwezig als men verschijnselen beziet vanuit de verschillende normaliteitsbegrippen.

Het begrip aanpassing wordt op velerlei wijzen gebruikt. Het heeft vooral betrekking op de relatie tussen een organisme en zijn omgeving, een mens en zijn milieu.

Bij het dier treedt er een instinct-gebonden auto-regulatie op, die een zekere afstemming tot stand brengt tussen de behoeften van het dier en zijn omgeving, in die mate, dat hij zich (nog) zo goed mogelijk kan handhaven.

Vaak wordt het begrip aanpassing in een ruime betekenis gebruikt als een 'neutraal' overkoepelend begrip, dat slechts de wederzijdse verhouding tussen de mens en zijn omgeving als zodanig, zonder verdere evaluatie aangeeft. Afwijkend gedrag is dan ook een vorm van aanpassing. Soms wordt de aanpassing gezien als een begrip, dat aangeeft, dat er tussen het ene verschijnsel en het andere een conformiteit bestaat. De aanpassing van de mens betekent dan dat hij zich conformeert of wordt geconformeerd met zijn omgeving. De moeilijkheid is of, hoe en waaraan men de aanpassing moet meten. De termen aanpassen en aanpassing zelf behoeven niet te duiden op een zuiver passief gebeuren of op een conformiteit. Het kan ook een actief proces betekenen van een wederzijds afstemmen van organisme en milieu.

Het verschil tussen mens en dier is niet in het feit gelegen dat het dier passief door de omgeving wordt veranderd en de mens actief zijn omgeving verandert. Het dier verandert ook zijn 'omgeving', maar de mens kan op andere wijze betekenis aan de omgeving geven en reflecterend positie kiezen.

Men kan de aanpassing als proces en resultaat naar verschillende

maatstaven waarderen. De ene vorm van aanpassing wordt in dat geval als een hogere onderscheiden dan de andere. Men kan deze verschillende waarderungen vooral toepassen op psychische aspecten van de menselijke aanpassing. Het is de vraag wat men als aanpassing op lager niveau en wat als aanpassingsstoornis moet opvatten. Psychische en sociale aanpassing hebben een gecompliceerde, maar wel interdependente relatie met elkaar.

Als men spreekt over sociale aanpassing heeft dit meestal betrekking op de relatie tussen persoonlijkheden of tussen de mens en zijn 'sociale omgeving'. Sociaal aangepast heeft vooral betrekking op een afstemming tussen de activiteiten van de één en de verwachtingen van de ander, sociaal onaangepast (of deviant) op incongruentie. Willen wij het deviante gedrag in zijn geheel kunnen verstaan, dan is het nodig ook de biologische, (sociaal-) psychologische en (sociaal-) psychiatrische kanten te bestuderen, voorzover deze een beter begrip kunnen geven van het deviante gedrag als maatschappelijke uitdrukingsvorm en deze te zien in het kader van een antropologie.

Men kan als (sociaal-) psychiater sociale aanpassing en deviatie niet bezien zonder daar sociologische gezichtspunten in te betrekken en zonder de specifieke regulaties van de verschillende sociale groeperingen daarbij te bestuderen. Afstemming en conflict van de persoonlijkheid zijn interdependent met zijn posities en rollen en de daaraan verbonden mogelijkheden van sociale integratie, sociaal conflict, desintegraties en anomieën.

Verschillende auteurs verstaan onder psychische aanpassing zeer heterogene verschijnselen, zoals geluk, lustbeleving, bevredigend zelfvertrouwen, maar ook gezondheid, actualisatie van innerlijke lustbehoefte, persoonlijkheidsontplooiing en ook integratie van interne processen, evenals vermogens tot bepaalde reacties. De evaluatie speelt hierbij een niet te onderschatten rol, waarbij men uitgaat van medisch-psychiatrische en antropologische waarden.

De definities van sociale aanpassing in de literatuur wijzen allen in dezelfde richting, n.l. naar de verhouding van de persoonlijkheid ten opzichte van anderen. Wordt er over psychische aanpassing gesproken, dan worden daaronder heel verschillende dingen verstaan. Conclusie: de term aanpassing is zonder nadere analyse wetenschappelijk niet meer hanteerbaar.

Eindbeschouwing: bij de verhouding en onderlinge beïnvloeding van twee entiteiten kan men zich begripsmatig de volgende mogelijkheden denken en moet men met de volgende aspecten rekening houden:

1. de mate der onderlinge beïnvloeding.
2. de wijze der beïnvloeding.
3. wat wordt beïnvloed.
4. het resultaat van de beïnvloeding.

Uit de terminologische analyse van de aanpassing blijkt, dat aanpassen en aanpassing niet alleen als een passief verschijnsel te beschouwen zijn in de zin van 'aangepast worden'. Aanpassing kan zowel betekenen het proces van het aanpassen als de resultante, de aangepastheid.

Aanpassing bij het ding: men kan voor het begrijpen van de verhouding tussen het ding en zijn omgeving (andere dingen) uitgaan van de 'wetmatigheden', die de macrofysica heeft vastgelegd, b.v. in de wetten van de mechanica of thermodynamica. Kent men de wetmatigheden, dan kan men volgens een bepaalde formule berekenen, hoe de mate van 'conformiteit' tussen de voorwerpen in de meest letterlijke zin van 'ruimtelijke gelijkvormigheid' zal zijn.

Vroeger was men van mening, dat er een aantal universele, voor alle structuren en in alle opzichten geldende constanten waren, die in enkele formules waren uit te drukken. Het is echter thans een vraag geworden, of het mogelijk is de kleinste elementen van de materie te 'isoleren', de onderlinge krachten die zij op elkaar uitoefenen te berekenen en deze gevonden regels dan universeel toe te passen op andere verhoudingen van verschijnselen in verschillende systemen, of zij nu een atoom, een ding, een dier of een mens zijn. Men kan echter constanten in verhoudingen niet losmaken van de structuren en de systemen zelf en wetmatigheden van bepaalde systemen zijn niet zo maar toe te passen op andere systemen.

Structuur betekent een eigen vorm van differentiatie, een eigen ordening met eigen regulaties en constanten. Structuur wil eveneens zeggen, dat er een bepaald soort evenwicht van krachten is. Regulatie is die werking, die de structuur tracht te behouden.

In de wereld der dingen bestaan vormen van regulaties die men kan uitdrukken in regels, die volgens het z.g. statisch evenwicht werken. In de levende natuur zijn dit in principe regulaties volgens het dynamisch evenwicht.

Structuur en constantie zijn hetzelfde fenomeen op verschillende wijzen beschouwd. De constantie is het behoud van de koers in de structuur.

Waar het ons hypothetisch gesteld om gaat is, dat men de wetmatigheden, de regels die men heeft vastgesteld om de samenhang

van verschijnselen in de structuren te begrijpen, niet zo maar in hun geheel, zonder correcties, kan toepassen op de verschijnselen in andere systemen.

Volgens de moderne wiskunde is het zo, dat de tegenstelling tussen causale en finale aspecten van het gebeuren in werkelijkheid niet duidelijk is. Het finale doel en de causale wet zijn slechts verschillende vormen om hetzelfde principe uit te drukken. Op het moment, dat wij zeggen dat de norm de aard en intensiteit van de interdependenties tussen de verschijnselen bepaalt, op dat moment wordt de gehele problematiek van oorzaak en gevolg en van middel en doel wellicht een schijn-probleem. De verwarring bestaat ook nog, dat men van 'causaal analyse' zou kunnen spreken, omdat men meent, dat men bepaalde wetmatigheden, die volgens de mechanica in de macro- of microfysica heersen, zo maar zou kunnen toepassen bij de verklaring van verschijnselen van het levend organisme of de mens. Wij zouden vanuit de (misschien speculatieve) hypothese, die uitdrukt dat de structuur de regels bepaalt, nog een hypothetische consequentie willen trekken: als een structuur eenvoudiger, minder gedifferentieerd is, dan zijn de wetmatigheden die bij dit systeem behoren als het ware te 'streng' geworden voor een gedifferentieerder systeem met andere vormen van evenwicht. De wetten die voor eenvoudiger systemen tot op zekere hoogte wel van toepassing zijn, hebben voor meer gecompliceerde structuren een mindere graad van waarschijnlijkheid.

Aanpassing in de levende natuur. De ordening van de levende natuur is zo, dat het organisme door 'zelfbeweging', door een eigen 'bijdrage', n.l. door een specifieke nieuwe 'omweg' van een dynamisch evenwicht zijn eigen wijze van verhouding tot de omgeving tot op zekere hoogte in stand kan houden. Evenwicht en regulatie betekenen, dat die invloeden, die de soorttypische specificiteit, de specifieke integratie van het lichaam verstoren, worden afgeweerd en dat die invloeden, welke deze integratie bevorderen, worden 'gebruikt'. Slechts vanuit deze soorttypische organisme-omgeving verhouding kunnen we het organisch gebeuren begrijpen en kunnen wij eveneens slechts verstaan wat een bedreiging en een stoornis is. Wij stoten hier op het biologisch-functionele normaliteitsbegrip. Normaal zijn die functies van de verschijnselen, waarbij deze overeenkomstig een specifieke soorttypische structuur en constantie verlopen. Norm (in cybernetische zin) is dus biologisch-functioneel de maatstaf, die aangeeft welke factoren de soorttypische integratie in

de hand werken of belemmeren. De regulatie bewerkt het dynamisch evenwicht, dat bij het levend organisme inherent is aan zijn structuur zoals het statisch evenwicht dit is bij de levenloze natuur. Evenals de interdependentie der levenloze dingen te begrijpen is uit de verschillende fysische wetten, zo is de interdependentie der organische factoren te verstaan uit de specifieke regels der ordening van het organisme en zijn verhouding tot zijn omgeving.

Wil men de werking der factoren tussen organisme en omgeving begrijpen, dan moet men uitgaan van de soorttypische verhouding. Als men daar alleen maar de fysische wetten toepast, dan doet men de werkelijkheid van het 'organisch gebeuren' geweld aan. De wijze van aangewezen zijn van het dier op zijn omgeving zou men wellicht zijn 'behoeften' kunnen noemen. Onder milieu zou men kunnen verstaan het organisme met zijn betekenis-gegeven omgeving als eenheid gezien. Waarnemen en handelen zijn in een 'Gestaltskreis' betrokken op de soorttypische structuralisatie en daarmee op het betekenis-gegeven milieu. Men leert de werkelijkheid van het organisme niet kennen, men gaat niet empirisch-wetenschappelijk te werk, als men probeert het verband in de interdependente verschijnselen van structuren (in samenhang met hun omgeving) te verklaren vanuit een soortvreemde ordening.

Het dynamische evenwicht met zijn eigen koers, constante en 'tegenkoppeling', wellicht nog verschillend voor de verscheiden organismen, drukt zich uit in de specifieke structuralisatie van dit organisme 'aangewezen op dit milieu'. Het organisme is instinct-gebonden, de omgeving wordt en blijft in een vaste betekenis gegeven (gesloten wereld). De vorm van aanpassing in biologische zin is de afstemming tussen organisme en omgeving. De aangepastheid is die mate van afstemming, die op een gegeven moment aanwezig is.

Het activum aanpassen is zuiver formeel gezien die wijze van aanpassing, waarbij de omgeving door de activiteit van het organisme wordt veranderd. De omgeving wordt toegeordend, aangepast aan het organisme.

Aangepast worden (passivum): een vorm van aanpassing waarbij het organisme veranderd wordt door de omgeving. Er is altijd een wederzijdse beïnvloeding. De onderlinge 'krachtenverhouding' hangt af van de wijze waarop informatietekens worden doorgegeven. Uit de wijze van ordening leert men de tekens, de betekenis en daarmee de aard der onderlinge beïnvloedingen kennen.

Naast de typische zelfbeweging, als de wijze waarop het organisme

in zijn handeling zelf bijdraagt tot zijn structuurbehoud, zou men ook nog kunnen spreken van de daarmee verbonden typische zelfbeleving van het organisme. De zelfbeleving is dat aspect van de structuralisatie, dat de mate van integriteit aangeeft en deze als informatie doorgeeft aan de centrale regulatie, zodat door zelfbeweging eventueel de juiste koers en integratie van de structuur blijft behouden of verder wordt ontwikkeld.

De 'omweg' bij het dynamisch evenwicht om de koers te handhaven is vanuit de rechte lijnigheid van het statisch evenwicht bij de elasticiteit als het ware een virtuele beweging. Vanuit dit standpunt zal men de zelfbeleving ten opzichte van het dynamisch evenwicht een nieuwe weg, een virtuele weg kunnen noemen. Men zou de gedifferentieerde spanningstoestanden, die de zelfbelevingen zijn, de gestemdheid van het organisme kunnen noemen. De kwaliteiten van het gestemd zijn, van de lust en onlust, worden genuanceerder naarmate het totale systeem, de structuralisatie en het aangewezen zijn op het milieu complexer worden. Het zou in de biologische sfeer reeds een ontoelaatbare reductie zijn als men de wetmatigheden van fysische structuren zou overbrengen op biologische structuren.

De menselijke aanpassing. Wij zijn ervan uitgegaan, dat er een verschil bestaat tussen mens en biologisch organisme, tussen persoonlijkheid, plant en dier. De mens leeft niet in een louter instinct-gebonden gesloten wereld, maar er bestaat een bijzondere vorm van zich-zelf verhouding, die zich uitdrukt in een zich-zelf verstaan. De mens kan blijkbaar nog een andere betekenis geven aan zichzelf en de omgeving, dan die voortvloeit uit de biologische handhaving en groei. Met de mens is in principe een andere vorm van structuralisatie met andere regulaties en andere betekenisgeving aanwezig.

Deze mogelijkheid geeft hem een bijzondere ordening. Deze ordening drukt zich uit in zijn bezielde lichamelijkheid en de mogelijke zingeving, die ontstijgt aan de biologische betekenis. De eenheid organisme-omgeving is geen milieu maar 'situatie'. De situatie is de op menselijke wijze zingegeven eenheid van persoonlijkheid-omgeving. Zouden wij de verbanden in deze zingegeven eenheid louter willen verklaren met aan de mechanica ontleende wetten, dan zouden wij een dubbele reductie toepassen.

Vanuit deze voorlopige theoretische uitgangspunten zou men kunnen zeggen dat, als men de specifieke koers en de regulaties van de mens zou kennen, het in principe beter mogelijk is, de aard der typische humane verbanden te doorlichten. De typisch menselijke

zinggeving is echter niet 'af', ze is niet slechts een gegeven, maar eveneens opgave. De humane 'norm' is daardoor geen vanzelfsprekend gegeven meer. De norm moet als maatstaf opnieuw zelf worden gesteld. Er is een nieuwe positie name mogelijk en deze is onontkoombaar. Als de mens bij deze 'reflexieve positie name' een nieuwe koers vaststelt of mogelijkheden 'doordenkt', is het nog de vraag of hij deze met zijn gedrag kan actualiseren. Er is geen congruentie tussen zijn cognitieve mogelijkheden en de actualiseerbaarheid door zijn handelingen. Er is een 'dialoog' tussen de op elkaar betrokken verschijnselen van positie kunnen nemen en presente ordening en menselijke zinstructuren en de daarin opgenomen eenvoudiger structuren van de biologische en fysische wereld. Deze samen vormen de menselijke persoonlijkheid, in interdependentie van structuralisatie en toekomstontwerp. De mens kan aan zichzelf, de anderen en de omgeving een eigen waarde geven. Zijn 'taxatie' is een bijzondere verwevenheid van positie name, zinvervulling en gestemdheid als bezielde lichamelijkeheid. Het medemenselijk samenzijn doortrekt alle humane verschijnselen. De mens is voor zijn zinvervulling aangewezen op de ander in cultuur en samenleving, waarbij al zijn ordeningsfacetten, die opgenomen zijn in de gehele structuralisatie, betrokken zijn.

Menselijke samenleving, menselijke cultuur, is uitdrukking van samen-zijn, aangewezen zijn op elkaar en van menselijke zinggeving en positie name in een gezamenlijke 'stijlvorm'. De menselijke persoonlijkheid is aangewezen op samen-zijn, op het maatschappelijk bestel, de cultuur. De mens kan tot op zekere hoogte ook stelling nemen tegen de sociale structurering. Deze socioculturele structuren kunnen eveneens weer eigen vormen van regulatie en institutionalisering ontwikkelen.

Zou er, vanuit de mens bekeken, een optimale aanpassing zijn dan zou men daarmee bedoelen, dat hij zijn zinggeving volledig zou kunnen vervullen. Het streven naar zinvervulling geeft de motivering aan van het menselijk handelen, zijn waarnemen en zijn activiteit.

Men kan de 'psychische aanpassing' evalueren vanuit het volkomen geluk en deze van daaruit meer of minder harmonisch noemen. Men kan ook de aanpassing bezien vanuit de waarde die de mens door zijn reflexieve positie name als centrale maatstaf stelt en dan evalueren in hoeverre hij in zijn gestemd zijn, in zijn actualiserende gedrag aan deze maatstaf voldoet.

Een leer omtrent de geestelijke gezondheidszorg, de psychische

hygiëne, die uitgaat van premissen, waarbij ordeningen worden verbroken en ongeoorloofde reducties worden toegepast, kan een gevaar zijn voor de gezondheid en psychische stoornissen bevorderen.

De psychiatrie bestudeert en behandelt de interdependenties der ik-zelf-ander-wij verhoudingen, voorzover zij in 'disorder' zijn geraakt. Ziekte kan betekenen een in meer dan gewone mate toenemen van autonomie van subsystemen van de persoonlijkheid, zodat zij zich gedeeltelijk a.h.w. onttrekken aan de gecoördineerde en geregleerde, overkoepelende structuralisatie, op een wijze die de zinvervulling, die de persoonlijkheid zich stelt en waarvoor hij gesteld is, in de weg staat. Betekenisgeving en positienamen behouden daarbij hun interdependentie met deze subsystemen. Slechts na de dood is dit 'medisch gezien' niet meer mogelijk. De begrippen endogeen en exogeen kunnen niet worden begrepen vanuit de coördinatenstelsels van de natuurkunde.

Een pathogeen agens is zulk een factor in de zingegeven situatie van de mens, dat deze in het geheel der interdependente werkingen als een bedreiging voor de integriteit en ontplooiing van de persoonlijkheid wordt geïnterpreteerd. Er bestaat dus geen 'causaal' verband in de zin van de vroegere fysica.

Men zou bij het humane coördinatenstelsel kunnen zeggen: een factor is 'dichtbij', als hij een zeer bepaalde belangrijke betekenis heeft voor het bevorderen of verstoren van de zingegeven menselijke situatie. Een factor is 'veraf' als dit nauwelijks het geval is; een factor is 'psychopathogeen' als hij zulk een betekenende werking heeft, dat het niveau van persoonlijkheidsstructuralisatie in zijn verdere ontwikkeling wordt belemmerd, of waar het bereikte niveau wordt gedeconstructuraliseerd. Een factor is 'sociopathogeen' als er in de totale zingegeven situatie, waar de persoonlijkheid ook met de ander verkeert, zulk een discrepantie ontstaat tussen zijn betekenisgeving aan het samen-zijn in het geheel van de cultuur en die van de ander, dat zich disregulaties ontwikkelen in zijn ik-zelf verhoudingen, met name in de verhouding ik-sociaal zelf, in verband met de andere ik-zelf verhoudingen. Een factor is 'organogeen' in zijn betekenende werking, als er disregulaties ontstaan in het kader van het op de gehele persoonlijkheidsstructuur betrokken psychosomatisch subsysteem, als zingegeven bezielde lichamelijkeheid.

Het ziek-zijn is een uiting van de persoonlijkheid als geheel en bepaald door dat geheel. Men kan van uit de veronderstelling der specifieke structuralisatie de mens ook bij zijn ziek-zijn niet zo maar

ongestraft in geïsoleerde deelaspecten opsplitsen en deze dan 'behandelen'.

De onrust in de geneeskunde, met name van de huisarts en van verschillende specialisten, geeft ons de 'informatie' dat de geneeskundigen opnieuw hun positie zullen moeten bepalen. Gezien de sterke interdependentie der verschillende aspecten, die voor de mens relevant zijn bij gezondheid en ziekte, zal in de toekomst een nauwer teamverband van verschillende vertegenwoordigers der natuur- en menswetenschappen noodzakelijk zijn. De geneeskundigen zullen zich meer en meer moeten bezinnen in het kader van dit teamverband op de grondslagen van hun wetenschap en op de plaats en de taak van hun 'positiebekleders' in het huidige maatschappelijk bestel.